

***Nauki pomocnicze historii. Teoria, metody badań, dydaktyka*, red. A. Jaworska, R. Jop, DiG, Warszawa 2013.**

<http://dx.doi.org/10.12775/AKZ.2015.012>

Przedmiotem recenzji jest wydany w 2013 r. tom pokonferencyjny, zbierający artykuły powstałe w wyniku obrad odbywającego się w dniach 2–4 grudnia 2010 r. jedenastego międzynarodowego sympozjum pt. „Nauki pomocnicze historii. Teoria i metody badań w dydaktyce”. Sympozjum to było kontynuacją spotkań przedstawicieli nauk pomocniczych historii, zapoczątkowanych w latach 70. XX w. przez prof. Józefa Szymańskiego. Artykuły zebrane w tomie dotyczą zakresu poszczególnych dyscyplin nauk pomocniczych historii, potrzeb ich integracji w ramach przedmiotu oraz możliwości i zasadności wyodrębnienia niektórych z nich w samodzielne dyscypliny nauki. W sumie w publikacji znalazło się 21 studiów przygotowanych przez autorów pochodzących z różnych krajów Europy.

Już na wstępie należy podkreślić, że wszystkie opublikowane artykuły stoją na bardzo wysokim poziomie. Wśród nich na szczególną uwagę zasługują te, które dotyczą przedstawienia poszczególnych, rozwijających się jeszcze, nauk pomocniczych historii. Maria Juda w ar-

tykule pt. *Bibliologia historyczna w systemie nauk pomocniczych historii* przedstawiła rozwój bibliologii historycznej, jej cel, metody badawcze oraz rolę w systemie nauk pomocniczych historii. Janusz Łosowski w artykule *Archiwistyka jako dyscyplina pomocnicza historii* podjął się próby określenia roli archiwistyki w stosunku do historii. W pierwszej części artykułu omówił specyfikę nauk pomocniczych historii, a następnie przez krytyczną analizę przedstawił sposób prezentowania archiwistyki w podręcznikach do nauk pomocniczych. W trzeciej części natomiast autor stał się udowodnić pomocniczy status archiwistyki w stosunku do historii. Następnie Janusz Łosowski omówił przydatność archiwistyki dla badaczy historii. We wnioskach końcowych autor przedstawił natomiast własną prognozę na temat rozwoju pracy archiwalnej oraz jej przydatności dla historyków. Niestety minione pięć lat sprawiło, że tezy zawarte w artykule nieco się zdezaktualizowały, szczególnie że przebija w nim silne przekonanie autora o nadrzędnym statusie archiwistyki jako nauki pomocniczej historii. Przekonanie,

dodajmy, wyrażane miejscami nieco „na siłę”, Autor przesądza np. o statusie archiwistyki, stwierdzając, że jest ona nauką pomocniczą historii, ponieważ działanie archiwum nastawione jest na zaspokajanie potrzeb użytkowników, którymi często są historycy – profesjonalni lub amatorzy. Tym samym myli on archiwistykę jako naukę z archiwistyką jako działalnością archiwów. Gdyby jednak przyjąć takie założenie, należałoby traktować archiwistykę również jako naukę pomocniczą ekonomii, budownictwa czy nauk o mediach. Ponadto archiwistyka (rozumiana jako nauka), szczególnie po otwarciu na informatologię, nie musi być ściśle związana z bieżącą pracą archiwów. Z kolei Jan Ptak w artykule pt. *Weksylogia jako nauka pomocnicza historii* omówił proces wyodrębniania się weksylogii jako dyscypliny naukowej. Autor przedstawił jej przedmiot i zakres oraz związki z innymi naukami pomocniczymi jak heraldyka czy kształtująca się dopiero falerystyka.

Kolejna grupa artykułów dotyczy zagadnień związanych ze źródłem historycznym. Maciej Dorna w artykule pt. *Krytyka źródeł – problem definicji* na podstawie polskiej i obcojęzycznej literatury prowadził rozważania na temat definicji krytyki źródła. Przedstawił on najważniejsze różnice w spojrzeniu różnych autorów na rozumienie, cele i etapy krytyki źródła historycznego. Poddając je ocenie, autor doszedł do własnych wniosków, które zaprezentował w podsumowaniu rozważań. Marie Bláhová w swoich rozważaniach pt. *Klasifikace písemných pramenů období středověku* przedstawiła natomiast występujące w li-

teraturze klasyfikacje średniowiecznych narracyjnych źródeł pisanych.

Następna grupa tekstów dotyczy zagadnień związanych z pismem i językiem źródeł. Růta Čapaitė w artykule *Przejawy cech indywidualnych w piśmie pisarza w późnym średniowieczu i wczesnej fazie czasów nowożytnych (XV–XVI wieku). Metody badawcze i interpretacje* przedstawiła rozważania na temat możliwości badania cech indywidualnych w piśmie średniowiecza i wczesnej epoki nowożytnej, przy wykorzystaniu metod kryminalistycznych i paleograficznych. Tłem dla tych rozważań był omówiony przez autorkę proces unifikacji pisma w kancelariach nowożytnych, który rzutuje na możliwości powstawania indywidualnych cech ręki pisarza. Alicja Kulecka w swoim tekście *Pismo i język XIX wieku – potrzeba podsumowań i nowych badań* omówiła obecny stan badań na temat historii pisma i języka w XIX w., zwracając jednocześnie uwagę na tak istotne dla tych badań zjawiska jak zmiana narzędzi pisarskich czy upowszechnienie się oświaty. Na zakończenie autorka skrótowo wspomniała również o XIX w. dyskusjach na temat społecznej roli pisania oraz przedstawiła własne wnioski i postulaty badawcze. Ostatni artykuł w tej grupie tematycznej pt. *Geneza pisma cyrylicckiego rosyjskiej administracji Królestwa Polskiego* wyszedł spod pióra Artura Górnika. W artykule autor przedstawił proces kształtowania się różnych krojów pisma stosowanych przez administrację Królestwa Polskiego.

Kolejna część artykułów jest skoncentrowana wokół problematyki kancelarii i jej wytworów. Katarzyna Madejska

w artykule *Dyplomatyka, archiwistyka, źródłoznawstwo – o sposobach badania kancelarii XV–XVII wieku* przedstawiła metody badania kancelarii stosowane przez przedstawicieli poszczególnych nauk oraz dokonała oceny ich skuteczności. W podsumowaniu swoich rozważań postulowała interdyscyplinarne prowadzenie badań nad kancelarią przez zespoły składające się z naukowców różnych dziedzin. Marcin Grulkowski natomiast w pracy *Definicja i klasyfikacje ksiąg miejskich. Księgi w kancelariach miast obszaru Hanzy*, skupiając się przede wszystkim na wytworach kancelaryjnych miast hanzeatyckich, podjął próbę zdefiniowania ksiąg miejskich oraz przedstawienia ich klasyfikacji. Piotr Rachwał z kolei, w artykule *Nieznanie źródła do zaludnienia unickiej diecezji chełmskiej w XIX w.*, analizując akta Chełmskiego Konsystorza Greckokatolickiego, zaprezentował możliwości badawcze z dziedziny demografii historycznej. Aleksandra Jaworska w artykule *Portret w wystroju malarskim dokumentów w Polsce XV–XVIII* omówiła pojawiające się na marginesach dyplomów nowożytnych przedstawienia ikonograficzne. Autorka sformułowała również postulat podjęcia systematycznych badań nad wystrojem graficzno-malarskim dokumentów staropolskich. Wiktor Szymborski w artykule *Interdyscyplinarne badania nad średniowiecznymi dokumentami odpustowymi – perspektywy i możliwości badawcze* przedstawił z kolei przydatność dokumentów odpustowych w badaniach oraz możliwości poznania tego typu źródeł przy zastosowaniu metod wykorzystywanych przez różne dyscypliny nauki. Natomiast Mar-

cin Hlebionek w artykule *Kilka uwag o pieczęciach w XIX wieku na przykładzie zaboru pruskiego* omówił stan badań nad pieczęciami XIX w. oraz ich rozwój i typy. Autor zwrócił także uwagę na konieczność doprecyzowania dla XIX w. pojęcia pieczęci oraz pojawienie się nowego zjawiska, czyli parasygillów. Jednocześnie postulował badanie pieczęci z tego okresu jako systemów sfragistycznych, które jego zdaniem powinny stać się głównym obiektem zainteresowań sfragistyki w odniesieniu do XIX w. Swietłana Iwanowna Cemenkowa w swoim artykule *Проблемы обеспечения сохранности документов в Провинциальных Архивах Урала (XVIII–нач. XX вв.)* omówiła problematykę przechowywania i zabezpieczania archiwaliów w archiwach terenowych na Uralu.

Kolejna grupa artykułów oscylowała wokół problematyki geografii historycznej. Tomasz Giergiel w artykule *Problematyka badawcza i metody rekonstrukcji krajobrazu historyczno-politycznego – przykład kasztelanii* omówił problematykę badań nad wczesnośredniowieczną kasztelanią. Natomiast Robert Jop w pracy *Metody badania granic średniowiecznych* przedstawił klasyfikację granic oraz możliwości ich badania na podstawie specyficznych w ich opisie źródeł średniowiecznych. Zwrócił on przy tym uwagę na różnicę w narracji na temat granic źródeł polskich i węgierskich. Antoni Barciak w artykule *Mapa Andreasa Hindenberga z 1636 r. jako źródło do dziejów ziemi pszczyńskiej* szczegółowo przedstawił wartość tytułowej mapy dla poznania warunków geograficznych, przyrody, osadnictwa, gospodarki i granic ziemi

pszczyńskiej. Marek Radocha zaś w *Die littauischen Wegeberichte jako źródło wiedzy geograficznej w Zakonie Krzyżackim o ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego* omówił litewskie raporty drogowe jako źródło wiedzy Zakonu na temat geografii Litwy w kontekście planowanych działań zbrojnych.

Przedostatni artykuł tomu autorstwa Pawła Madejskiego pt. *Moneta, pieniądz, materiał historyczny – przemiany statusu świadectw numizmatycznych we współczesnej historiografii starożytności* przedstawiał zmiany w postrzeganiu rzymskich monet jako źródeł historycznych. Mieczysław Rokosz natomiast w artykule *Zabytkowe dzwony jako przedmiot badań nauk pomocniczych historii* wskazał moż-

liwości badania inskrypcji i ikonografii na zabytkowych dzwonach przy wykorzystaniu metod stosowanych w niektórych naukach pomocniczych historii.

Wszystkie artykuły w omawianym tomie prezentują wysoki poziom i stanowią cenne uzupełnienie i rozszerzenie wiedzy zarówno na temat całych dyscyplin nauk pomocniczych historii, jak i szczegółowych zagadnień związanych z przedmiotami ich badań. Nieco zdezaktualizowany w stosunku do rozwoju archiwistyki jako nauki wydaje się jedynie artykuł Janusza Łosowskiego. Niektóre zawarte w nim twierdzenia są wysoce dyskusyjne i z tego też powodu nie należy go raczej polecać młodszym adeptom historii i archiwistyki.

Hadrian Ciechanowski

(Archiwum Państwowe w Toruniu)